

УДК 658.152 (477)

ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНИЙ АСПЕКТ

Максімова В.Ф.

В основу даної статті покладено результати дослідження функціонального синергізму в управлінні підприємством і можливостей позитивного впливу обліково-контрольної інформації на покращення якості фінансової звітності. Розглянуто результати пошуку шляхів до удосконалення інформаційного забезпечення управління інвестиційними процесами. Обґрунтована особлива місія внутрішнього контролю. Розроблено вимоги до інформації та визначено принципи її формування для потреб системи контролю за якістю звітності. Розглянуто можливість побудови інтегрованої корпоративної інформаційної системи.

Ключові слова: *властивості інформації; інвестиційні процеси; інформаційні системи; контрольне середовище; синергетичний ефект; фінансова звітність; функції управління; функціональна інтеграція; якість обліку і контролю; якість фінансової звітності.*

ВСТУП

Забезпечення ефективного розвитку вітчизняної економіки є одним із пріоритетних завдань сьогодення. Діяльність підприємства тоді буде близькою до вказаного орієнтуру, коли воно не лише заохочуватиме інвесторів до вкладання капіталів в його бізнес, але формуватиме вагомі та стійкі конкурентні переваги, завойовуючи прихильність споживачів чутливістю до їхніх потреб і пропонуючи кращі способи їх задоволення, ніж конкуренти. Останнє, у свою чергу, можливе лише за умови впровадження інноваційних технологій, а також довіри інвесторів до якості фінансової звітності підприємства.

В окремих монографіях досліджуються досить важливі аспекти розвитку інвестиційної діяльності стосовно пошуку шляхів удосконалення механізму стимулювання інвестицій в реальний сектор економіки, удосконалення їх структури як чинника розвитку національної економіки тощо [1, с.119]. Однак недостатньо уваги науковці приділяють моніторингу інвестиційних процесів у внутрішньому середовищі господарюючого суб'єкта та достовірності показників його фінансової звітності. Складається враження, що зусилля як господарників, так і науковців спрямовано лише на заохочення інвесторів до співпраці по одержанню інвестицій. А вже потому їх рух губиться у надрах диверсифікованого підприємства корпоративного типу з багаторівневою як у вертикальному, так і в горизонтальному спрямуваннях системою управління. Так само губиться відповідь на запитання стосовно якості звітних показників.

Розгляд якісного інформаційного забезпечення складання фінансової звітності, у тому числі з руху інвестицій, передбачає дещо ширшу за змістовним тлумаченням термінологію у визначенні його суб'єкта. У сучасній науковій літературі активно використовуються поняття “корпорація”, “компанія”, “фірма”. Їх визначення зводиться до декількох формальних ознак: розвиненість системи господарських зв'язків; розвиненість організаційної структури; широкий діапазон видів діяльності; штат професійних управліючих. У такому розумінні до визначення корпорації, відповідно до наведених вище ознак, підходить відкрите акціонерне товариство. В українському законодавстві відсутня така організаційно-правова форма, як “корпорація”. Цим обумовлюється відсутність понять “корпоративне управління”, “корпоративний контроль”, “корпоративні інформаційні системи”. Однак усі ці терміни мають право на життя і можуть бути прийнятні для зручності при визначенні відповідних суб'єктів і процесів.

Зміст корпоративного управління полягає у формуванні внутрішньої системи контролю за діяльністю менеджерів компанії від імені її власників (інвесторів), а також інших заінтересованих груп [2, с.45]. Зростає необхідність ефективного управління компанією і ефективного внутрішнього контролю. Мається на увазі широкий діапазон задач за усіма аспектами класичного управління і контролю господарських операцій з ресурсами, кадрами, виробництвом, фінансами, інвестиціями.

П.К.Чіджі стверджує, що усі види бізнесу потребують діяльності систем внутрішнього контролю, особливо ті компанії, які мають філіали. Як і б зміни не відбувались в напрямках і особливостях роботи зовнішніх контролерів, зараз вже є загальноприйнятим, що задачі служби внутрішнього контролю чітко визначені і вона повинна розвиватись паралельно з ростом комп'ютерних інформаційних систем [3, с.263].

Проблема полягає у недостатності інтегрування контрольної функції в управлінський процес, що ускладнює розвиток науки і унеможливає організацію внутрішнього контролю як системи в розгалужених економічних структурах. Вирішення її вбачається нами шляхом застосування системного підходу до

наукового обґрунтування розробки системи внутрішнього економічного контролю як однієї з інформаційних підсистем в управлінні, котра забезпечує якісне формування фінансової звітності.

Формування цілей статті. Метою даної статті є викладення результатів розгляду інформаційної сутності економічного контролю як своєрідного гаранта якості фінансової звітності. Методологія даного дослідження розвивалась на принципах системного підходу щодо збору інформації, її обробки, критичного аналізу наявних публікацій за окресленою темою, синтезу результатів і формування відповідних висновків. У процесі пошуку шляхів до вирішення окресленої вище наукової проблеми та досягнення мети статті розглянуто низку завдань, а саме: проаналізовано комунікативну властивість системи контролю; впорядковано визначення межі зовнішнього середовища, в середині якого функціонує означена система; розроблено вимоги до інформації для потреб системи внутрішнього контролю; проведено аналіз традиційної інформаційної інфраструктури компанії; розглянуто можливість побудови інтегрованих корпоративних інформаційних систем (ІКІС), які б забезпечували ефективне управління інвестиційними процесами на вітчизняних промислових підприємствах.

Результати дослідження. Досягнення окресленої вище мети є реальним кроком до розвитку як економічної науки, так і практичної діяльності, бо саме розвиток у його філософському тлумаченні означає незворотні, спрямовані, закономірні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів. Згідно з теорією систем незворотність характеризує рух системи тільки у певному напрямі, без можливості природного повернення у попередній стан. Спрямованість характеризує здатність системи змінюватися в одних напрямках більше, ніж в інших, тобто показує вектор розвитку; закономірність забезпечує змінна відповідність причинно-наслідковим зв'язкам, коли за тих самих обставин у системі відбуватимуться аналогічні зміни. Причому, тільки одночасна наявність усіх зазначених характеристик виділяє процеси розвитку серед інших змін, оскільки зворотні змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій); відсутність закономірності властива випадковим процесам катастрофічного типу; за відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес не має притаманної розвитку єдиної, внутрішньо взаємопов'язаної лінії. В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, який відображає зміну його складу чи структури. Управління стратегічним розвитком стану об'єкта здійснюється за допомогою інформаційної системи, котра є його засобом [4, с.110].

1 АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У світлі вирішення окреслених завдань вельми важливим є питання стосовно вимог до інформації та принципів щодо її формування. Як справедливо зауважено в окремих публікаціях, на жаль, сучасна теорія обліку та розкриття інформації спрямована в основному на формування змісту та принципів поточної операційної діяльності підприємств. Вона не враховує технологічних, організаційних та правових особливостей реалізації інвестиційних процесів та проєктів [5, с. 31].

Дослідники якості інформації обов'язково виокремлюють властиві їй правильність, точність, обґрунтованість, достовірність, надійність [6, с.220; 7, с.21]. Цей перелік, на наш погляд, необхідно доповнити такими вимогами, як своєчасність, оперативність надходження і використання інформації у процесі контролю; повнота – не повинно бути упушено суттєвої для управління інформації; деталізація – інформація повинна бути деталізованою за центрами витрат; зрозумілість – інформація не повинна потребувати додаткових пояснень, розшифровок; аналітичність – інформація повинна бути корисною для всебічного її аналізу; релевантність – необхідність і корисність інформації для прийняття управлінських рішень; економічність інформації – ефект від використання повинен перевищувати витрати на її отримання; систематизованість – інформація повинна піддаватись чіткій систематизації відповідно до об'єктів контролю і його цілей. Несистематизована інформація – це просто відомості [8, с.172].

Окрім того, нерухома, невикористана, образно кажучи «спляча» інформація, приносить системі управління мало зиску. Управління системою можливе за наявності інформації в русі, «живого» потоку відомостей про зміни в системі. Лише на основі потоку таких відомостей може бути забезпечена успішна діяльність будь-якого підприємства. Для успішного управління компанією менеджерам потрібна оперативна інформація про результати їх управлінського впливу на об'єкти управління. У цьому сенсі корпоративний контроль є необхідною, самостійною функцією управління. Удосконалення корпоративного внутрішнього контролю сприяє підвищенню внутрішньої ефективності процесів управління в компаніях і їх переходу на якісно новий рівень. Отже, для управління інвестиційними процесами на підприємстві потрібен потік відомостей про зміни в системі, котрий формується з урахуванням принципу оперативності інформації.

Основною перешкодою, яка не дозволяє реально оцінити ефективність облікової інформації за твердженням Б. Нідлза, Х. Андерсона, Д. Колдуелла є те, що готують інформацію і несуть затрати по ній одні користувачі, тоді як вигоди від її використання одержують інші [9, с.119]. Це стосується, насамперед, інформації, пов'язаної з інвестиційною діяльністю. З одного боку, підприємство (фірма) готує і через публічну звітність розкриває інформацію про свою діяльність з метою пошуку потенційних інвесторів. З іншого боку, воно може використовувати "чужу інформацію" для визначення ефективних напрямів фінансового інвестування при формуванні власного інвестиційного портфеля. Свого часу у вітчизняній практиці також були спроби оцінити облікову інформацію з допомогою вартісних показників, розробити

методику визначення ефективності інформації зіставленням доходів і витрат. Однак, через неможливість реальної оцінки інформації дані методики не знайшли практичного застосування.

Незважаючи на труднощі вартісної оцінки інформації, на нашу думку, було б несправедливо недооцінювати згадане основоположне обмеження "вигода вище від витрат". Відступ від даного принципу може призвести до появи надлишкової, непотрібної інформації, яка не впливає на прийняття рішень, або дублюється у різних варіаціях. Прикладом цьому може бути одночасне ведення кількох паралельних систем обліку і звітності на деяких спільних підприємствах України [5, с.32].

2 СИНЕРГІЗМ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Не заперечуючи доречності викладених у першому розділі даного дослідження міркувань слід, все ж, наголосити, що в управлінні таким об'єктом, як інвестиції обмеження типу "вигода вище від витрат" стосовно інформаційного забезпечення практично нівелюється значущістю самого об'єкта. Більш того, поява надлишкової, непотрібної інформації не обов'язково суперечить обмеженню "вигода вище від витрат" і навпаки: відсутність зайвих відомостей не гарантує його додержання. Для сучасного управління таких відомостей замало, тим більше, що витрати на адміністрування можуть бути зменшені за рахунок переформатування бізнес-системи. Це може поліпшити структурну взаємодію і розширити можливості кількісного зростання, появи синергетичного ефекту як сукупного підсумку цілеспрямованих дій.

Стосовно управління інвестиціями як, власне, й іншими об'єктами, слід додержуватись принципу доцільності систематизованої інформації. Окрім того, ефективне корпоративне управління інвестиціями потребує її прозорості. Це призводить до більш повного розкриття для суспільства результатів діяльності корпорації у її фінансовій звітності, прийняття більш передбачуваних рішень і значною мірою сприяє доведенню до мінімуму тіншового бізнесу. У такому контексті великого значення набуває економічний контроль як одна з основних управлінських функцій.

Комітет приватної добровільної організації спонсорів комісії Тредвей, ціль існування якої – покращення якості фінансової звітності компаній, розробила і видала документ «Внутрішній контроль – взаємозв'язана інтегрована система» [10, с.756]. Ідея документа полягає в тому, що система охоплює п'ять взаємозв'язаних елементів: середовище контролю; визначення ризику; контрольні дії; інформація і комунікація; моніторинг (спостереження) за здійсненням контролю. Як бачимо, інформація та комунікація подаються нероздільно один від одного.

Отже, характеристика контролю у корпорації лише як процесу визначення, оцінки й інформації про відхилення фактичних даних від їх заданих значень, а також про результати аналізу цих відхилень є неповною [11, с.7]. Ефективність функціонування системи контролю залежить не лише від якості інформаційного забезпечення органів контролю, але також від її здатності до комунікативності.

Контроль є універсальним засобом одержання інформації завдяки зворотному зв'язку, в якому яскраво виявляється його інформаційна сутність [12, с.4]. Ця його здатність започатковує один із важливих принципів створення системи внутрішнього корпоративного контролю – комунікативність. Іншими словами, йдеться про взаємозв'язок [13, с.73].

Комунікативність характеризується насиченістю системи контролю інформацією; здатністю до зворотного зв'язку; відповідністю якості процесу контролю вимогам до інформаційного його забезпечення; зв'язком користувачів системи з виробником контрольної інформації і постачальником системи. Одна із форм зворотного зв'язку в управлінні підприємством – контроль, який дає інформацію про виконання розпоряджень вищого органу управління [12, с.14].

Інформація, що її отримує система контролю із зовнішнього середовища, суттєво впливає на її стан. Більш того, вплив зовнішнього середовища такий, що він задає цілі і параметри функціонування системи контролю. Все це – нормальні відносини системи із зовнішнім середовищем. Система контролю адекватно віддзеркалює ці вимоги. Таке твердження пояснюється тим, що насамперед вивчають якість отриманих для контролю документів, інформації, зовнішнє середовище і його вплив на формування інформації та проходження контрольного процесу, тобто опрацьовують входні параметри системи; якщо це можливо, регулюють відносини із зовнішнім середовищем і тільки після цього приступають до підвищення якості контрольного процесу шляхом пред'явлення конкретних вимог до контролерів.

Для успішного управління інвестиціями і функціонування ефективної системи внутрішнього контролю є сенс у впровадженні інтегральної корпоративної інформаційної системи (КІС), яка б відповідала сучасним вимогам щодо забезпечення системи внутрішнього економічного контролю і управління як інвестиційними процесами, так і діяльністю корпорації в цілому. До недавнього часу в компаніях переважала централізація прийняття рішень, коли потоки інформації підіймались вгору управлінською ієрархією, після чого директивні вказівки спускались донизу. В таких компаніях прийняття рішень уповільнювалось. Часто рішення ставали неадекватними виробничій ситуації.

В наш час інформаційна структура компанії складається з великої кількості інформаційних систем різного профілю. Вони виконують, як правило, функції підтримки окремих підрозділів і процесів. Такі системи підтримки відокремлені, не взаємодіють одна з одною, ускладнюють процес збору необхідної інформації. До типових недоліків інформаційних потоків можна віднести дублювання отримуваної інформації; відсутність однозначного розподілу відповідальності за інформацію, що міститься в документах;

невсвоєчасність надання інформації; надання неякісної інформації, після отримання якої можуть знадобитись розшифровки, уточнення; відсутність суттєвої (релевантної), необхідної інформації. Це призводить до того, що управління не мають чіткого уявлення про діяльність компанії. Розподіл інформації у розрізі великої кількості незалежних систем може не лише ускладнювати процес контролю і управління, а й чинити негативний вплив на загальну ефективність компанії і результати її діяльності в інвестиційній сфері.

Для запобігання прояву такого негативу доцільним є впровадження на вітчизняних підприємствах інтегрованих корпоративних інформаційних систем (ІКІС), які, на наш погляд, створять оптимальні можливості для функціонування системи внутрішнього контролю й оптимізують інформаційне забезпечення управління інвестиціями.

Ефективність і доцільність функціонування системи започатковує середовище контролю, котре визначає те, як уся організація, підприємство відноситься до нього. Фахівці наводять такі фактори, що впливають на середовище контролю [14, с.173]: порядність та етичні цінності; рівень бажання контролерів бути компетентними; рівень залучення керівництва підприємства і аудиторського комітету підприємства (в Україні – ревізійна комісія); філософія менеджменту і оперативний стиль менеджерів; структура організації; розподіл влади і відповідальності; правила і традиції роботи з кадрами.

Автори мають сенс також при розгляді ефективності бухгалтерської системи, котра, на їх думку, повинна проявитись в установленні методів, з допомогою яких: визначають і записують усі достовірні господарські операції; своєчасно визначають достатні деталі, щоб зробити правильну класифікацію зафіксованих господарських операцій у фінансовій звітності; проведуть їх оцінку у тому вигляді, який зробить можливим їх відображення у фінансовій звітності; визначають період часу, в якому виникли господарські операції, щоб записати їх у правильний бухгалтерський період; правильно покажуть господарські операції у фінансових звітах. Іншими словами: сформуєть достовірну інформацію системи, котра складається із методів і записів, створених для обробки ділових подій (господарських операцій) і складання звітності про майно і операції [14, с. 187]. Інформація характеризується чотирма її проявами: як інструмент підтримки господарських процесів; як інструмент процесу оперативного управління діяльністю; як інструмент управління стратегією розвитку підприємства; з точки зору підходів до ролі і значення інформації в управлінні підприємством. Наприклад, Мессір цитує Гарвіна, який з'ясував, що на самих успішних заводах кондиціонерів в Японії головною складовою успіху виявилась не його організаційна структура, не кількість інспекторів, а ефективність управління і моніторинг інформації про якість продукції [14, с.193].

Визначення ризику передбачає, що повинні враховуватись зовнішні і внутрішні події й умови, котрі можуть проявитись і негативно вплинути на здатність компанії записувати, обробляти, узагальнювати та складати звіти про фінансову інформацію. Ділові ризики можуть змінюватись. До найбільш важливих контрольних дій у сфері управління інвестиціями слід віднести перевірку, перегляд виконаної роботи; її якісний і кількісний аналіз; обробку інформації. Підлягають виокремленню два рівні контролю за інформацією: загальний і специфічний. Приклад загального контролю: на підприємстві впроваджують інформаційну систему. Контролери перевіряють: чи придатна система для підприємства в цілому; чи здатна вона функціонувати як інтегрована корпоративна інформаційна система (ІКІС).

Специфічний контроль зв'язаний з обробкою безпосередньо операцій з інвестиціями і допомагає гарантувати повноту і акуратність бухгалтерських записів, правильність і достовірність інформації. Підприємство повинно відпрацювати такий процес обробки інформації, щоб уся необхідна і достовірна інформація була записана, знайшла відображення в ІКІС, була проконтрольована, відхилення проаналізовані.

Окрім перевірки, аналізу роботи й обробки інформації, існує фізичний контроль, наприклад: захист інформації в комп'ютері; забезпечення зберігання цінностей; і т.п. У процесі внутрішнього контролю перевіряють також розподіл обов'язків, а саме: дозвіл проводок (наприклад, підпис чека головним бухгалтером); запис проводок; доступ до майна. Беззаперечно необхідним є зворотній зв'язок, коли управлінська система здійснює моніторинг (спостереження) за проведенням контрольних дій. Моніторинг – це процес, який визначає якість внутрішнього контролю протягом часу. Це означає, що відповідний персонал своєчасно визначає склад і контрольні процедури, здійснює необхідні контрольні дії. Моніторинг може провадитись шляхом нескінчених дій (як хронометраж) або шляхом окремої, вибіркової оцінки контролю.

Інформація про процес має значення тільки тоді, коли вона покращує бізнес відповідно до його стратегії [13, с.117]. Це – життєво важливий аспект через те, що інформаційні потоки для потреб контролю повинні бути органічно вмонтованими в загальну інформаційну систему компанії. Передбачується, що ІКІС охоплює основний бізнес компанії, усі її структурні підрозділи з метою надання оперативної інформації для прийняття управлінських рішень. Її функціональне навантаження залежить від виду діяльності компанії. Однак основними функціями ІКІС будуть моделювання, автоматизація господарських процесів в компанії, підтримка функцій управління. Інформація, розподілена раніше між різними системами, в ІКІС буде доступна для усіх відділів і підрозділів компанії. Вона зможе бути використана водночас у процесі матеріально-технічного забезпечення, у процесі виробництва, в обліковому процесі, у процесі контролю тощо. Сучасні інформаційні технології та технічні можливості у змозі забезпечити на базі єдиної корпоративної технічної платформи обслуговування усіх процесів компанії, на усіх її рівнях з тим, щоб управлінці мали систему адекватного та ефективного контролю. Кожен керівник воліє мати таку інформацію, котра відображає хід виконання планів, нормативів, за які він несе відповідальність. Уся інформація, що збиратиметься в ІКІС, повинна зберігатись в окремому сховищі даних. Вона будь-коли може бути

використана для потреб системи внутрішнього економічного контролю і системи управління усіма процесами та підрозділами компанії.

ВИСНОВКИ

Процеси стратегічного розвитку вітчизняних підприємств пов'язані з рухом капіталів, який зумовила глобалізація світової економіки. Такі відносини сприяють розробці моделей розвитку економіки, раціональній побудові механізмів реалізації стратегічних концептуальних положень інноваційно-інвестиційного розвитку, удосконаленню, підвищенню якості й ефективності функціонування систем внутрішнього економічного контролю, обліку і звітності.

В умовах глобалізації постають нові задачі перед управлінням процесами економічного відтворення. Останнє обумовило потребу повнішого використання можливостей усіх галузей економічної науки задля виходу на якісно новий рівень стратегічного розвитку як економіки в цілому, так і окремо взятого підприємства. Особлива місія в цьому зв'язку покладається на системний внутрішній економічний контроль, котрий, за умови реалізації його функцій, у змозі здійснити ефективне інформаційне забезпечення управління розвитком підприємства та покращення якості його звітності.

Проблеми інформаційного забезпечення можуть бути успішно вирішені впровадженням на підприємствах інтегрованої корпоративної інформаційної системи, ядром якої є інформаційна підсистема внутрішнього економічного контролю. Для підсилення конкретного спрямування і реальності практичного застосування результатів даного дослідження нами обрано один з найактуальніших аспектів управління стратегічним розвитком підприємства, а саме – інвестиції та інвестиційні процеси. Інновація інвестиційного процесу має сенс лише якщо вона покращує бізнес у напрямку, сумісному зі стратегією корпорації.

Отже, підвищення ефективності управління в результаті синергізму функціональної інтеграції і моніторинг інформації про якість продукції, у тому числі облікової, – це, на нашу думку, є двосдиним вирішенням однієї проблеми – покращення якості фінансової звітності як за якістю відображення в ній результатів діяльності підприємства, так і за позитивністю змін у ній по досягненню стратегічних цілей.

Взагалі інформація про процес управління стратегічним розвитком неможлива – чи у кінцевому підсумку інцидентна, – без фокусування контрольних процедур на стратегічній частині діяльності підприємства з урахуванням його головних цілей. Тому використання результатів даного дослідження вбачається нами у продовженні пошуку вдосконалення контрольно-облікової діяльності підприємства та покращення якості його фінансової звітності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забарна Е.М. Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України 2006. – 304 с.
2. Мазур І.І. Корпоративний менеджмент. – М.: Высшая школа, 2003.–1077с.
3. Друкер, Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. – М.: Изд. Дом «Вильямс», 2003. – 272 с.
4. Финансовое планирование и контроль: Пер. с англ./ Под ред. М.А.Поукока и А.Х.Тейлора. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 480 с.
5. Крупка Я.Д., Мельник А.Р. Застосування принципів обліку та розкриття інформації в процесі інвестиційної діяльності / Наукові праці КНТУ: Економічні науки, вип. 12, ч.ІІ. – Кіровоград, 2007. – 384 с. – С. 31-35.
6. Білуха М.Т. Курс аудиту. – 2-ге вид., перероб. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 574 с.
7. Паниотто В.И. Качество социологической информации. – К.: Наукова думка, 1986. – 208 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Система менеджмента. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 352 с.
9. Нидлз Б., Андерсен Х., Колдуелл Д. Принципы бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. Я.В.Соколова. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 496 с.
10. Committee of Sponsoring Organizations of the Tradeway Commission (COSO). COSO (<http://www.coso.org>)
11. Лапухин Н.В., Подольский В.И. Экономическому контролю – современные технологические решения. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 240 с.
12. Жуков Р.Ф. Основные понятия кибернетики и исследования операций и возможности применения их в управлении производством.–Ленинград:ИПКСП,1975.–36с.
13. Davenport T. Process Innovation. Boston: Mass.: Harvard Business School Press, 1993. – 337 p.
14. Auditing: a systematic approach / William F. Messier, Yr. – McGraw-Hill Companies, 2000. – 806 p.

Максімова Валентина Федорівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Одеського державного економічного університету, тел. (067)708-87-15, email: maxval3@gmail.com